

ПОКУШАЈ КРИВИЧНОГ ДЕЛА У КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ РУСКЕ ФЕДЕРАЦИЈЕ

***Апстракт:** Линија разграничења између радњи које јесу и оних које нису довољне за постојање покушаја, према формулацији Кривичног закона Руске Федерације, мора бити повучена на основу четири елемента. Уколико постоји директан умишљај, то значи да је оптужени приликом извршења конкретног кривичног дела, за једину сврху своје радње имао проузроковање последице које то дело носи са собом, независно од тога да ли је њено наступање могуће, вероватно или извесно. Нека радња мора постојати, али не треба свака радња која се предузима у циљу извршења кривичног дела, да буде кажњива. Радње које ни најмање не воде ка извршењу злочина, не могу се сматрати покушајем, већ само у случају када су непосредно повезане са остварењем кривичног дела.*

***Кључне речи:** покушај, припремне радње, директан умишљај, изостанак последице, недовршено кривично дело.*

Увод

Кривични закон Руске Федерације из 1997. године¹ по први пут у својој историји, дефинисао је припремање и покушај као самосталне етапе кривичног дела и издвојио их у главу 6. КЗРФ, која носи назив „Недовршено кривично дело” (неоконченное преступление). У складу са чланом 8. КЗРФ, као јединствен основ кривичне одговорности јавља се “извршење радње, која садржи све елементе кривичног дела, прописане кривичним законом”. Са друге стране, према ставу 3. члана 29. КЗРФ, кривичну одговорност повлачи и недовршено кривично дело, (позивајући се на одредбу члана 30. КЗРФ “Припремање и покушај кривичног дела”), које за разлику од довршеног, не садржи све елементе кривичног дела.

¹ Кривични закон Руске Федерације усвојен је у Државној Думи 24. 05. 1996. године, Савет Федерације га је одобрио 05. 06. 1996. године, а ступио је на снагу 01.01.1997. године.

Нови КЗРФ у целости је сачувао, за руско кривично законодавство, традиционално дефинисање појма покушаја кривичног дела. Према законској одредби (став 3. члан 30. КЗРФ) под покушајем кривичног дела подразумева се умишљајно чињење (нечињење) неког лица, које је непосредно усмерено на извршење кривичног дела, ако притом кривично дело није извршено до краја (није довршено), услед околности које не зависе од тог лица. За разлику од раније важећег КЗ РСФСР из 1960. године (став 2. члан 15.), законодавац је узео у обзир да покушај кривичног дела може да се оствари како путем активних радњи, тако и путем нечињења (типичан пример: мајка у циљу лишења живота не храни своје новорођенче). У свему осталом, дефиниција покушаја кривичног дела, по КЗ РСФСР-у из 1960. године, скоро да се текстуално поклапа са данашњом.

Приликом покушаја кривичног дела долази до непосредног напада од стране субјекта, на друштвене односе заштићене кривичним законодавством, који су директно угрожени намером учиниоца да причини штету. Управо директна усмереност лица на извршење кривичног дела разликује покушај од припремних радњи. Опасност од наступања штетних последица, односно од завршетка планираног противправног дела у таквим случајевима постаје реална. Ипак, кривично дело, не извршава се до краја, остаје недовршено, услед околности које не зависе од датог лица.

*Покушај кривичног дела, то је почетак његовог непосредног остварења, самостална етапа његовог извршења.*² Другим речима, то је недовршено кривично дело, односно дело које не повлачи жељене последице, након непосредног извршења умишљајног кривичног дела.³

Појам покушаја кривичног дела

Кривични законик Руске Федерације у чл. 29 - 31. одређује кажњиве стадијуме у извршењу кривичног дела : 1) припремање кривичног дела, 2) покушај кривичног дела и 3) добровољни одустанак. При томе сам законик у члану 29. разликује довршено и недовршено кривично дело. Према овом законском решењу довршено кривично дело постоји ако оно садржи све елементе бића кривичног дела која су предвиђена законом. Насупрот томе, недовршено кривично дело постоји у два случаја : 1) код припремања кривичног дела и 2) у случају покушаја кривичног дела. У члану 30. став 3. Кривичног законика Руске федерације дат је појам покушаја кривичног дела. Тако се покушај кривичног дела одређује као умишљајна делатност (чињења или нечињења) која је непосредно (директно) усмерена на извршење кривичног дела, ако при томе

2 Е. В. Благов, *Особенности назначения наказания за неоконченное преступление*, Ярославль, 1994, стр. 24.

3 А.Н. Игнатов, Ю.А. Красиков, *Уголовное право России, Общая часть*, НОРМА, Москва, 2000, стр. 128.

кривично дело није доведено до краја због околности које нису зависиле од тог лица. За покушај кривичног дела се кажњава као и за довршено кривично дело.⁴

Дефиниција покушаја кривичног дела према КЗ РФ-у из 1997. године, на одређени начина понавља садржину обележја покушаја према КЗ РСФСР из 1922. и 1926. године, као и основних принципа кривичног законодавства из 1924. године, али тренутно важећи кривични закон, пошао је путем објективне диференцијације кривичне одговорности за радње извршене у различитим стадијумима развоја друштвено опасне делатности.

То налази одраз и у формалном разликовању кажњавања за припремне радње, покушај и довршено кривично дело (члан 66.)⁵ Савремена доктрина кривичног права Русије, радњу непосредно усмерену на извршење кривичног дела посматра као деловање помоћу којег учинилац *почиње да остварује објективну страну кривичног дела*.⁶

Укратко, може се рећи да је покушај – започето, а недовршено кривично дело. Ипак, због његове сличности са другим стадијумима извршења кривичног дела, тј. припремним радњама и довршеним кривичним делом, потребно је да се појам покушаја подробније размотри. Пре свега, може се запазити да је покушај кривичног дела опаснији од припремних радњи, јер подлеже кажњавању код било ког кривичног дела, а не само код тешких или особито тешких, као што је то код припремних радњи. За покушај, као и за припремне радње, карактеристично је да учинилац делимично већ реализује конкретну умишљајно кривично дело, али последица кривичног дела у том случају не наступа, услед прилика које не зависе од воље учиниоца. С тим у вези, покушај кривичног дела, суштински се разликује од припремних радњи са једне и довршеног кривичног дела, са друге стране. Разлике су очите, приликом анализе објективних и субјективних претпоставки, у погледу одговорности за покушај кривичног дела.⁷

4 Д. Јовашевић, „Покушај у европском кривичном праву”, *Страни правни живот*, 2/2011, стр. 123.

5 Према члану 19. КЗ РСФСР из 1926. године “за покушај извршења кривичног дела, као и за припремне радње испољене у виду тражења оруђа, средстава и стварања услова за извршење кривичног дела, гони се исто као и за довршено кривично дело”.

6 А. И. Рарог, Г. А. Есаков, *Уголовное право России, Общая часть*, Эксмо, Москва, 2009, стр. 184.

7 И. Я. Козаченко, *Уголовное право России, Общая часть*, НОРМА, Москва, 2008, стр. 315-316.

Елементи покушаја

Објективну страну покушаја⁸ и његову специфичност, карактеришу три елемента:

- чињење (нечињење) које је *непосредно* усмерено на извршење кривичног дела,⁹
- кривично дело није завршено, тј. није доведено до краја и
- кривично дело није завршено, услед околности које не зависе од учиниоца.

Под покушајем кривичног дела, подразумева се извршење радњи које улазе у састав објективне стране преступа. У питању су радње којима се непосредно остварује биће конкретног кривичног дела. *То је први објективни елемент покушаја*. Карактеристична особеност покушаја, која га разликује од припремних радњи, састоји се у томе што се при покушају кривичног дела, објект кривичноправне заштите непосредно угрожава наношењем штете; већ су извршене радње које улазе у састав објективне стране кривичног дела.

Међутим, код покушаја, за разлику од довршеног кривичног дела, недостаје неколико елемената објективне стране преступа: последица, предвиђена у одговарајућем члану Посебног дела Кривичног законика или потпуни завршетак свих радњи које образују објективну страну кривичног дела.¹⁰

Покушај, као радња непосредно усмерена на извршење кривичног дела, подразумева остварење чињења (нечињења), која улазе у састав његове објективне стране. Та чињења или нечињења манифестују се кроз извршење кривичног дела.

⁸ У обичном животу за неког се каже да је нешто покушао, ако је у себи имао представу о одређеном циљу, дакле, ако је свесно тежио његовом остварењу. Међутим, појам покушаја у кривичном праву темељи се на његовом реалном појму, који нам показује само временски след догађаја и састоји се од започињања радње извршења и њеног прекида (или евентуалног довршетка), али ненаступања последице. То је објективна страна покушаја.

⁹ Лорд Goddard C. J. је истакао да се одговарајући “тест”, у погледу тога да ли је извршен покушај, може наћи у одлуци В. Park-а у случају Regina v Eagleton [1885] где је речено: “Нека радња мора постојати, али не сматрамо да свака радња која се предузима у циљу извршења кривичног дела, треба да буде кажњива. Радње које ни најмање не воде ка извршењу злочина, не могу се сматрати покушајем, већ само у случају када су непосредно повезане са остварењем кривичног дела.” (The dividing line between preparation and attempt to commit a crime, <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?collection=journals&handle=hein.journals/sasklr19&div=20&id=&page=>, 17. јануар 2012).

¹⁰ Л.В. Иногамовой-Хегай, А.И. Рапог, А.И. Чучаев, *Уголовное право России, Общая часть*, ИНФРА, Москва, 2008, стр. 231-232.

Она су директно уперена на објект кривичноправне заштите (имовинске односе¹¹, живот и здравље¹², полну слободу и др.) који долази у непосредну опасност од nanoшења штете. Када би кривично дело било доведено до краја, те радње би произвеле штету на заштитном објекту. На пример, неко у циљу лишења живота, пуца из пиштоља, али промашује, наноси убод ножем, али нож се ломи, избацује жртву из воза у пуној брзини, али она остаје неповређена. У датим примерима, учинилац је извршио радњу, директно усмерену на лишење живота оштећеног, али његов живот ипак остаје само непосредно угрожен, обзиром да смрт није наступила услед промашаја, неисправности оруђа или стицаја срећних околности, који не зависе од учиниоца.¹³

Термин “непосредно“ означава да је лице почело да извршава или је извршило објективну страну конкретног кривичног дела. На пример, приликом покушаја убиства учинилац је пуцао у жртву, али је промашио; код тешке крађе извршене обијањем или проваљивањем, почео је да обија заштитни механизам на вратима; код силовања примењује физичку или психичку силу, са циљем да сломи отпор жртве. Оно што је заједничко за све наведене примере је да се објект кривичноправне заштите угрожава nanoшењем штете. Према овим обележјима – остварење радњи, које образују објективну страну конкретног кривичног дела и угрожавају заштитни објект nanoшењем штете – разликују покушај од

11 Полазећи од става, заступљеног код неких совјетских теоретичара да се објект кривичног дела, односно објект кривичноправне заштите и непосредни објект налазе у односу суштине и појаве, овај однос је на специфичан начин решен када су у питању кривична дела против имовине. Објект кривичноправне заштите, код ове групе кривичних дела представља однос власништва или власништво, а непосредни објект су делови имовинске масе. (в. Ј. Павлица, *Друштвени односи - објект кривичноправне заштите*, Нова просвета, Београд, 1987, стр. 35-36).

12 У погледу покушаја кривичног дела тешке телесне повреде (члан 121. КЗ РС), постоје различита схватања у теорији и пракси. Околност да се квалификација тешке телесне повреде врши на основу проузроковане последице, послужила је као основ за схватање да покушај овог кривичног дела није могућ, јер самим предузимањем радње извршења није могуће одредити да ли је тиме започето извршење обичне или особито тешке телесне повреде или је, пак, у питању лака телесна повреда. Осим тога, у оваквим случајевима најчешће се остварује и биће једног посебног кривичног дела – угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи (члан 124. КЗ РС), тако да је тешко утврдити да ли је реч о овом кривичном делу или покушају телесне повреде. Несумњиво је да се у одређивању покушаја код овог кривичног дела јављају одређени теоретски и практични проблеми, али то, по нашем мишљењу, не искључује могућност примене института покушаја. Дело угрожавања опасним оруђем при тучи или свађи има своју самосталност и свако „машење“ оруђа или оруђа, не мора да значи и започињање nanoшења телесне повреде; према свим околностима, а посебно с обзиром на умишљај учиниоца, мора се процењивати да ли је реч о овом кривичном делу или покушају телесне повреде. (Љ. Лазаревић, *Кривично право Југославије, Посебни део*, Савремена администрација, Београд, 1995, стр. 237)

13 А.Н. Игнатов, Ю.А. Красиков, оп. цит. стр. 129.

припремних радњи, код којих се још увек само стварају услови за извршење кривичног дела, али радње нису непосредно усмерене на његово довршење.

У апсолутној већини случајева покушај се предузима чињењем. Ипак, у одређеним ситуацијама, према материјалном саставу кривичног дела, покушај може бити извршен и нечињењем, ако се на тај начин испољава воља лица, које тежи остварењу последице кривичног дела.

Ако мајка, у намери лишења живота, не храни своје новорођенче, што је довело до потпуне изнурености детета, а смрт није наступила само захваљујући интервенцији трећих лица, њене радње (ако се докаже постојање умишљаја) могу бити квалификоване као покушај убиства.¹⁴

Извршење кривичног дела, може имати различит израз, према обележјима његовог састава. У чињењу (нечињењу) учиниоца може бити садржан само део елемента објективне стране кривичног дела, који се односе на његову радњу (приликом покушаја силовања само се изражава претња употребом силе, са циљем да се жртва принуди на полни однос.)

Други објективни елемент покушаја кривичног дела је чињеница да се кривично дело не доводи до краја. Управо недовршеност разликује покушај од окончаног кривичног дела и представља један од основа за његово издвајање у посебан стадијум. Ипак, ово не треба увек схватати као недовршеност фактичких радњи учиниоца, премда то јесте чешћи случај. Приликом покушаја дато лице обично не успева да изврши све намераване радње. На пример, код покушаја убиства, радње учиниоца, често се спречавају интервенцијом других грађана. Недовршеност кривичног дела приликом покушаја означава да кривично дело није окончано, мада његове радње фактички могу бити завршене. Тако, приликом свршеног покушаја, учинилац је често убеђен, да је учинио све што је неопходно и рачуна да је кривично дело завршено, па зато обуставља своје друштвено опасне радње.

Недовршеност приликом покушаја треба разумети, пре свега, као одсуство свих објективних елемената кривичног дела, прописаних одговарајућом нормом Посебног дела Кривичног закона. Треба имати у виду да приликом покушаја често наступају одређене друштвено опасне последице, које су другачије од оних којима је тежио учинилац. На пример, приликом покушаја убиства често се наноси штета здрављу. Ипак, те околности не претварају ову радњу у довршено кривично дело, јер би у том случају било неопходно наступање, не било којих последица, већ тачно оних које су прописане у закону. Истовремено, у случајевима када законом предвиђена последица не настаје одмах, већ након извесног периода (нпр. смрт наступа након одређеног времена, после рањавања ножем, у циљу лишења живота) кривично дело треба сматрати довршеним. Кривично законодавство не познаје такозване критичне рокове развоја узрочне везе између радње и последице, већ ће дело бити довршено када наступи законом

14 И. Я. Козаченко, оп.цит., стр. 316.

предвиђена последица, независно од тога колико је времена прошло од извршења друштвено опасних радњи.

Покушај се карактерише како одсуством наступања последице, што је карактеристично за материјална кривична дела, тако и тиме што кривично дело није доведено до краја. На тај начин, појам покушаја је примењив како код кривичних дела са материјалним, тако и код оних са формалним саставом.¹⁵

Управо недовршеност криминалне активности разликује покушај од довршеног кривичног дела и представља један од основа за признавање покушаја као самосталног стадијума извршења кривичног дела. Недовршеност овог делања подразумева одсуство неких неопходних елемената објективне стране кривичног дела, прописаних конкретном нормом Посебног дела Кривичног закона. То може бити неизвршење намераваних радњи учиниоца, потребних за довршење кривичног дела. На пример субјект не успева да заврши све радње неопходне за наступање последице (замахује руком ради убода ножем, али њу задржава нападнуто лице).

Недовршеност криминалне делатности приликом покушаја може се одликовати и одсуством наступања законом предвиђене последице, иако је учинилац извршио све радње које је намеравао да предузме (нпр. у циљу лишења живота наноси се неколоко рана, због чега долази до оштећења виталних органа жртве, али је она ипак спасена, захваљујући медицинској помоћи која је благовремено указана).¹⁶ У датом случају субјективну довршеност радње

15 Л.В. Иногамовой-Хегај, А.И. Рапог, А.И. Чучаев, оп.цит., стр. 232-233.

16 У теорији кривичног права, познат је тзв. квалификовани покушај, који је од већег значаја за правну квалификацију извршеног дела, а до којег долази када је радњом којом је покушано извршење, остварено биће неког другог кривичног дела, које је законом одређено као посебно кривично дело. Тако би, нпр. постојао квалификовани покушај кривичног дела убиства, када би учинилац пуцао на другог са умишљајем, у циљу лишења живота, али је том радњом нанесена само тешка телесна повреда. Околност да је покушајем остварено биће другог кривичног дела, суд ће редовно узети у обзир при одмеравању казне за покушано кривично дело, водећи при томе рачуна и о казни која је прописана за оно дело које је у целини остварено покушајем другог, тежег кривичног дела. (Н. Срзентић, А. Стајић, *Кривично право, Општи и посебни део*, оп. цит., стр.105-106). Много је међутим спорније одредити квалификацију покушаја кривичног дела тешке телесне повреде, када је предузета радња извршења управљена на повреду телесног интегритета, односно нарушење здравља, а последица није остварена. У таквим случајевима битно је да ли је умишљај учиниоца био управљен на наношење лаке или тешке телесне повреде; ова субјективна околност, може се оцењивати и на основу објективних околности као што су природа радње, средство извршења, околности под којима се предузима радња. У сумњи увек треба поступити по принципу *in dubio pro reo*. На основу наведених околности може се закључити да ли је умишљај учиниоца био управљен на наношење тешке телесне повреде, а ако су њиме биле обухваћене и околности које би повреду чиниле особито тешком, постојаће покушај особито тешке телесне повреде. То је могуће у случају када особито тешка телесна повреда представља самостално кривично дело, односно када није квалификовани облик обичне

учиниоца треба разликовати од фактичке недовршености тих радњи (одсуство законом предвиђене последице).

Приликом покушаја често наступају друштвено опасне последице, али не оне којима је тежио учинилац, већ неке друге. На пример, код покушаја убиства, долази до тешког оштећења здравља жртве. То не претвара радњу у довршено кривично дело, будући да се за признавање криминалне активности окончаном не захтева наступање било којих друштвено опасних последица, већ само оних које су прописане законом. На тај начин, чињења (нечињења) лица које врши покушај могу произвести одређене штетне последице, али никада не могу бити оне којима је он тежио.

У случајевима када законом предвиђена последица не наступа одмах, већ након неког временског интервала (нпр. смрт жртве наступа неколико дана после трауме која му је нанета у циљу лишења живота) кривично дело се сматра довршеним. Са тачке гледишта закона, криминална делатност подразумева се као окончана, ако је учинилац проузроковао последицу својим умишљајним чињењем (нечињењем), независно од тога, колико је времена прошло од извршења његових радњи.¹⁷

У радњи учиниоца садржани су сви елементи објективне стране кривичног дела (ударац каменом по глави жртве, у потпуности одговара употреби силе са циљем лишења живота другог лица), али кривично дело није извршено до краја, због одсуства наступања последице (жртва је приликом пружања отпора избегла ударац, услед чега је камен само окрзнуо лице у области слепоочнице).¹⁸

Трећи објективни елемент покушаја односи се на чињеницу да се кривично дело не доводи до краја *услед околности које не зависе од воље учиниоца*. Законодавац посебно истиче да се криминална активност у датом случају не доводи до краја, али не на основу добровољног одустанка, већ због узрока који не зависе од учиниоца. Разлози због којих се кривично дело не завршава имају објективни карактер и не зависе од воље учиниоца. У њих можемо убројати нпр. интервенцију трећих лица, утицај природних сила, различитих механизма, неодлучност, неискуство, неприпремљеност нападача, због насталих грешака везаних за начин извршења, средства и објект кривичног дела итд. Уколико осим ових узрока делују и неки услови и детерминанте, услед којег се кривично дело не доводи до краја, можемо говорити о околностима, које ометају довршење кривичног дела.¹⁹

тешке телесне повреде. Покушај обичне или особито тешке телесне повреде постоји и у случају када је, у намери наношења тешке телесне повреде, остварено биће лаке телесне повреде. (Љ. Лазаревић, *Кривично право Југославије, Посебни део*, Савремена администрација, Београд, 1995, стр. 237).

17 А.Н. Игнатов, Ю.А. Красиков, оп. цит., стр. 129.

18 А. И. Рарог, Г. А. Есаков, оп. цит., стр. 185.

19 А.Н. Игнатов, Ю.А. Красиков, оп. цит., стр. 129-130.

Да би се извршило убиство, предузима се одређено чињење (нечињење), које је довољно, како са тачке гледишта свих елемената објективне стране кривичног дела убиства, тако и са тачке гледишта намераваног циља, али као резултат чињења (нечињења) наступа друга последица – тешко нарушавање здравља (са знацима опасности по живот), а намеравани циљ није постигнут, услед околности које нису зависиле од учиноца.²⁰

Са субјективне стране покушај кривичног дела карактерише свест учиниоца о друштвеној опасности коју производе његове радње, а које су непосредно усмерене на остварење конкретног кривичног дела и жеља да их предузме. Том приликом учинилац зна да извршење друштвено опасних радњи само ствара услове за извршење конкретног кривичног дела које он жели да доврши. Из овога произлази да се покушај кривичног дела може извршити *само са директним умишљајем*.²¹

Законска дефиниција покушаја садржи важно упутство да покушај кривичног дела представља умишљајно деловање. Самим тим истиче се основни субјективни елемент покушаја. Покушај кривичног дела, карактеристичан је само за умишљајну преступничку делатност. Не може бити покушаја, ни припремних радњи, приликом нехатног извршења кривичног дела. Лице које чини покушај и тежи ка томе да кривично дело изврши до краја, не може поступати нехатно.

У тим случајевима, може се говорити само о умишљају. **Ако субјект не жели да доврши кривично дело, из тога проистиче да неће бити ни покушаја.** Покушај, као и припремне радње, могућ је само са директним умишљајем.²²

Приликом евентуалног умишљаја, учинилац не жели наступање последице и не тежи ка довршењу кривичног дела, из чега произлази да дело не може да се припреми, нити може да се покуша његово извршење. У овом

20 А. И. Рарог, Г. А. Есаков, оп. цит., стр. 185.

21 И. Я. Козаченко, оп.цит.,стр. 317.

22 Пленум Врховног Суда Руске Федерације, дајући мишљење поводом тумачења низа категорија кривичног дела, у више наврата је истицао да покушај може бити извршен само са директним умишљајем. Тако је Пленум Врховног Суда РФ у одлуци од 27. јануара 1999. године № 1. „О судској пракси за кривично дело убиства” (члан 105. КЗ РФ) указао да се покушај убиства може извршити само са директним умишљајем, када радња сведочи о томе да је учинилац, увидевши друштвену опасност свог чињења (нечињења), предвидео могућност или немогућност наступања смрти другог човека и желео је да она наступи, али до смртног исхода није дошло, услед околности које не зависе од тог лица (због активног отпора жртве, интервенције других лица, благовременог пружања медицинске помоћи жртви и др.) (Билтен Врховног Суда Руске Федерације 1993. № 2. стр. 4). У одлуци „О судској пракси за кривично дело умишљајног убиства” од 22. децембра 1992. године, Пленум Врховног Суда РФ је указао да покушај убиства може бити извршен са директним умишљајем, када радња учиниоца сведочи о томе да је он предвидео наступање смрти, желео је то, али до смртног исхода није дошло, услед околности које не зависе од његове воље. (Билтен Врховног Суда Руске Федерације 1999. № 3).

случају, последица кривичног дела представља један од могућих резултата његове радње, при чему се субјект према њеном наступању односи пасивно.²³

Садржај умишљаја код кривичног дела са материјалним саставом укључује сазнање о друштвеној опасности коју са собом носи чињење (нечињење) које је непосредно усмерено на довршење кривичног дела, предвиђање могућности наступања конкретних друштвено опасних последица и жеља за њиховим остваривањем; приликом покушаја кривичног дела са формалним саставом – сазнање о друштвеној опасности чињења (нечињења), непосредно усмереног на довршење кривичног дела и жеља да се оно изврши.²⁴

У једном примеру из судске праксе, особа К. је била осуђена на лишење слободе, због покушаја убиства С. и Т., (који је извршен са нарочитом окрутношћу, општеопасним средством) и за умишљајно уништење туђе имовине, подметањем пожара. Сазнавши да се Т. састаје са љубавницом С., оптужена је ноћу пришла кући где су се састајали, разбила стакло, сломила оквир и телевизијску антену, а затим улетела у собу, са раније припремљеном флашом напуњеном бензином и бакљом. Као резултат тога, у соби је избио пожар, имовина је уништена, а оштећени су добили опекотине које су проузроковале нарушавање здравља средњег степена. Судски колегејум Врховног суда Руске Федерације, дошао је до закључка да код лица К. не постоји директан умишљај, усмерен на лишење живота оштећених лица.

Околности под којима је запаљена соба, сведоче само о томе да је К. предвидела опасне последице својих радњи (могућност наношења штете здрављу и лишење живота оштећених) и свесно допустила њихово наступање, тј. поступила је са евентуалним умишљајем. Покушај убиства могућ је само са директним умишљајем (уз постојање жеље да се изазове смрт). Због тога, подобну радњу, прилагођену параметрима КЗ Руске Федерације треба дефинисати као “умишљајно нарушавање здравља средњег степена, којим је погођено двоје или више лица“ (члан 112. КЗ РФ, став 2, тачка а) и “умишљајно уништење или оштећење туђе имовине, извршено подметањем пожара“ (члан 167., став 2 КЗ РФ).²⁵

Врсте покушаја

Код покушаја, реч је о чињењу (нечињењу), којим се непосредно остварује биће конкретног кривичног дела, али се кривично дело не извршава до краја. Недостају одређена обележја, која образују објективну страну кривичног дела: последица кривичног дела, прописана у одговарајућем члану Посебног дела

23 Л.В. Иногамовой-Хегай, А.И. Рарог, А.И. Чучаев, оп. цит., стр. 233-234.

24 А.Н. Игнатов, Ю.А. Красиков, оп. цит., стр. 130.

25 Постановления и определения по уголовным делам Верховного Суда РСФСР, 1981—1988 г., Москва, 1989, стр. 30—31.

Кривичног закона, или потпуни завршетак свих чињења (нечињења). Последње је карактеристично за тзв. формалне радње, објективна обележја код којих се не предвиђа наступање конкретних последица кривичног дела.

Покушај се разликује од припремних радњи по томе што се чињење (нечињење) учиниоца не ограничава на стварање услова за извршење кривичног дела, већ је непосредно усмерено на његово остварење. Са друге стране, покушај се разликује од окончаног кривичног дела, због своје недовршености или због одсуства наступања последице кривичног дела.²⁶

Објективна обележја покушаја кривичног дела описана у ставу 3., члана 30 КЗ РФ, као чињење (нечињење), непосредно усмерено на извршење кривичног дела, у суштини се дефинишу обележјима кривичног дела прописаним у Посебном делу Кривичног законика. Извршење кривичног дела на стадијуму покушаја, представља етапу у развоју криминалне делатности.

Разноврсност приказа развоја процеса извршења преступа, са обележјима бића конкретног кривичног дела, не допушта да се одреди појам покушаја кроз извршење само објективне стране кривичног дела. Појам покушаја мора да обухвати све случајеве започетог, а недовршеног кривичног дела. Различито изражавање чињења (нечињења) приликом покушаја, са обележјима бића кривичног дела, има значај код разграничења покушаја од других стадијума у извршењу кривичног дела.

За разграничење покушаја од припремних радњи, значајно је извршење објективне стране конкретног кривичног дела, док је за разликовање покушаја од довршеног кривичног дела важно установити да ли одговарајућа радња садржи све елементе објективне и субјективне стране преступа. Специфичност објективне стране покушаја огледа се такође и у законској одредби, по којој „започето кривично дело није било доведено до краја, услед околности које не зависе од учиниоца.“²⁷

Покушај се од довршеног кривичног дела разликује по томе што не наступају жељене последице које конструктивно улазе у биће конкретног кривичног дела (код свршеног покушаја) или неизвршењем свих радњи, неопходних да би последица кривичног дела уопште наступила (несвршен покушај). У науци кривичног права неопходност такве поделе доводи се у везу са питањем позивања учиниоца на кривичну одговорност и распоном кажњавања за недовршену криминалну делатност. Временски размак, између почетка извршења покушаја кривичног дела и његовог окончања може бити врло значајан, а радње учиниоца, њихов обим и карактеристике веома разноврсне, док ће се степен њихове друштвене опасности повећавати, што се више буду приближавале моменту довршења кривичног дела. Управо би ове околности требало да утичу

26 А.Н. Игнатов, Ю.А. Красиков, оп. цит., стр. 128-129.

27 И. Рарог, Г. А. Есаков, оп. цит., стр. 184-185.

на дефинисање кривичне одговорности учиниоца и одређивање казне, али да би се ова научна идеја спровела у живот, она мора да буде не само описана у научној литератури, него и прописана законом. Међутим, КЗ Руске Федерације не садржи ову поделу.²⁸

Као врсте покушаја, које се издвајају у судској пракси, а такође и у теорији кривичног права, истичу се свршени и несвршени покушај кривичног дела. Свршени покушај, за разлику од несвршеног, ближи је довршеном кривичном делу, а одликује се тиме што је учинилац предузео све радње које је сматрао неопходним за извршење преступа, али кривично дело ипак није доведено до краја, услед околности, које не зависе од њега. На пример, преступник у циљу лишења живота оштећеног, пуца из оружја, али га рањава или га не погоди. Тада ће постојати свршени покушај, обзиром да је учинилац предузео све што се сматра неопходним за окончање кривичног дела, али је кривично дело остало недовршено, захваљујући околностима, које не зависе од тог лица (у датом случају, рањавање није било смртоносно; учинилац није имао искуства у руковању оружјем).

Признавање покушаја за свршени или несвршени остварује се према субјективном елементу, обзиром да је за свршени покушај карактеристично да, према убеђењу учиниоца, није неопходно предузети више ниједну радњу, будући да, према његовом мишљењу, последица неминовно мора наступити услед већ извршених радњи. На пример, терориста, у циљу дизања куће у ваздух, подмеће експлозив, темпира сатни механизам на одређено време и напушта место извршења кривичног дела, уверен да ће наступити експлозија, али ипак, услед околности које не зависе од њега (заказао је сатни механизам) до експлозије није дошло.

Несвршени покушај постоји када учинилац, услед околности које не зависе од њега, не изврши све радње, које је сматрао неопходним за довршење кривичног дела.²⁹

У основи ове поделе лежи субјективни критеријум, који се базира на представи самог субјекта, о степену довршености његовог чињења (нечињења).³⁰ Свршен покушај постоји када учинилац изврши све што је сматрао неопходним за довршење кривичног дела, али последица ипак не наступи, или се кривично дело не доведе до краја, услед околности, које не зависе од њега. На пример, он наноси ударац жртви, ради тешког нарушавања здравља; оставља новац или драгоцености у кабинету службеног лица итд. Том приликом, учинилац је убеђен да само од њега зависи окончање кривичног дела, а да последица мора наступити

28 И. Я. Козаченко, оп. цит., стр. 317.

29 А. П. Брагин, *Российское уголовное право*, Москва, Изд. центр ЕАОИ, 2008, стр. 115.

30 в. Н. Д. Дурманов, *Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву*, Москва, 1955, стр. 146; Б. В. Здравомыслов, *Стадии совершения умышленного преступления*, Москва, 1960, стр. 16.

без икаквих додатних радњи, које би он предузео. Ипак, намеравана последица не наступа, односно, криминална делатност се не завршава, услед објективних околности, које не зависе од субјекта: оштећеног спасава благовремено указана медицинска помоћ; уместо тежег, долази до лакшег нарушавања здравља; службено лице одбија да прими мито.

Типичан пример свршеног покушаја наводи Л. М. Колодкин, који се позива на следећи случај из судске праксе. Лица С., Д. и С-ко, упознали су се у ресторану са лицем В.

Сазнавши да В. располаже већом сумом новца, они су решили да га убију и опљачкају.³¹ Са тим циљем С-ко је предложио В., који се налазио у пијаном стању, да се упозна са женом лаког морала, а он је пристао. Из ресторана, преступници су отишли са В. на пусту обалу реке. Овде је С. ударио В. флашом по глави, после чега су преступници опљачкали оштећеног и нанели му неколико удараца каменом. Затим је Д. опипао пулс лицу В. и саопштио да је В. жив. Преступници су поново претукли жртву, а С-ко му је мотком пробио очи.

Сматрајући да је В. мртав, учиниоци су га бацили у воду. В. је са обронка пао у плићак, након чега је дошао свести и допузао до обале, где га је пронашао чувар лучког пристаништа и одвезао у болницу. Живот лица В. је био спасен. Радњама С., Д. и С-ко испуњен је њихов план за извршење кривичног дела. Одсуство наступања намераване последице – лишење живота оштећеног – узроковано је случајним околностима, које не зависе од воље учиниоца. Овде је реч о стицају кривичног дела разбојништва и убиства у покушају.³²

Несвршен покушај постоји када учинилац, услед околности које не зависе од њега, још увек није у потпуности извршио сва, са његове тачке гледишта, неопходна чињења (нечињења) и на тај начин не доврши кривично дело. На пример, субјект је нанишанио из пиштоља, са циљем да опали и усмрти оштећеног; замахује ножем, у циљу тешког нарушавања здравља; ломи катанак на вратима, да би извршио крађу, али се у свим случајевима кривично дело прекида, интервенцијом трећих лица. У таквим ситуацијама, субјект не

31 Тумачећи криминалитет као масовну појаву, L. Cohen и M. Felson истичу три елемента која доприносе јављању криминалног понашања: мотивисани учинилац, погодна жртва и одсуство способног чувара. Ови аутори полазе од схватања да криминалци врше рационалан избор и то тако што бирају жртву која омогућава велику добит, уз мало напора и ризика. (М. Костић, "Улични криминалитет", *Правни живот*, Удружење правника Србије, Београд, 2009, стр. 428). Е. Fattah сматра да се жртва не може игнорисати ни у једном моделу или теорији који објашњавају злочин. Управо ту се крије неуспех неких од модерних теорија, које настоје да објасне злочин и криминалитет. Уместо да буду схваћени статички и само као плод особина учиниоца, потребно је применити динамичан, ситуациони приступ, у коме је злочин плод међуделовања. (Б. Игњатовић, *Теорије у криминологији*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009, стр. 141).

32 в. Л. М. Колодкин, *Стадии преступления и предупреждение преступлений*, Киев, 1974, стр. 84 - 85.

извршава све намераване радње, неопходне за довршење кривичног дела. Том приликом учинилац је свестан да још увек није у потпуности извршио све што је неопходно за довршење кривичног дела. Као пример несвршеног покушаја може се навести следеће дело.

Лице К. се попело на кров продавнице и сломило тавански прозорчић, али је био задржан од стране припадника полиције. Оптужени је намеравао да преко прозорчића продре на таван, пронађе плафонски простор и спусти се у трговински објекат, са циљем извршења крађе. Недовршеност покушаја лица К. је очигледна.

Свршен покушај је по правилу (при другим истоветним условима) опаснији од несвршеног. По својим обележјима, он је ближе свршеном кривичном делу. Ипак, њих је неопходно јасно разграничити. За разлику од довршеног кривичног дела, код свршеног покушаја не наступа последица, иако је учинилац томе тежио, или се не извршавају у потпуности све друштвено опасне радње, објективно неопходне за довршење кривичног дела. Подела покушаја на свршен и несвршен има велики практични значај. Она има важну улогу приликом одређивања степена друштвене опасности извршене радње, одмеравања казне и решавања питања добровољног одустанка.

Према степену подобности, разликују се подобан и неподобан покушај. Са своје стране, неподобан покушај дели се на покушај на неподобни објект и покушај неподобним средством. Под покушајем извршења кривичног дела на неподобном објекту (предмету), подразумевају се случајеви када учинилац изврши напад на одређени објект, али последице његових радњи, услед фактичког недостатка, не стварају реалну опасност од повређивања друштвених вредности, заштићених кривичним законодавством (нпр. пуцање у леш; обијање празног сефа; предаја мита лажном посреднику). Покушај извршења кривичног дела неподобним средством постоји када учинилац, за постизање својих друштвено опасних циљева користи средства, која по својим објективним својствима не могу довести до извршења кривичног дела, нити до наступања жељене последице.³³

Закључак

Као и свака делатност човека, његово преступничко понашање протиче кроз простор и време и састоји се из неколико етапа. Стадијуми – то су етапе остварења криминалне активности. Они се разликују према карактеру радњи и последица и степену реализације злочиначке намере. Кривични закон Руске Федерације под недовршеним кривичним делом подразумева припремање и покушај кривичног дела (члан 30. КЗ). На тај начин, дефинисана су три стадијума извршења криминалне активности:

33 А.Н. Игнатов, Ю.А. Красиков, оп. цит., стр. 130-132.

1. Довршено кривично дело,
2. Припремне радње и
3. Покушај кривичног дела.

Спољашње изражавање (усмено, писмено, претњом итд.) намере извршења кривичног дела, не представља стадијум тзв. испољавања умишљаја, јер у тим случајевима нема *радње* усмерене на његово довршење. Са друге стране, ако је утврђено да је учинилац испољио умишљај за извршење кривичног дела, потребно је учинити све што је могуће за спречавање криминалне активности. Од извршеног кривичног дела треба разликовати некажњиво угрожавање, чију објективну страну чини психичко деловање на оштећеног путем претње. Таква претња није законски кажњива.

Једно дело сматра се окончаним, ако радња учиниоца садржи све елементе кривичног дела, прописаног кривичним законом. У том случају постоји потпуно остварење објективне и субјективне стране кривичног дела, тј. обележја која су обухваћена конкретном нормом Посебног дела кривичног закона. Одређивање момента довршења кривичног дела представља једну од гаранција поштовања начела законитости, у процесу квалификације кривичног дела. Овај моменат зависи од законодавне структуре кривичног дела.³⁴

Литература

- Благов Е. В., *Особенности назначения наказания за неоконченное преступление*, Ярославль, 1994.
- Брагин А. П., *Российское уголовное право*, Москва, Изд. центр ЕАОИ, 2008.
- Дурманов Н. Д., *Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву*, Москва, 1955.
- Здравомыслов Б. В., *Стадии совершения умышленного преступления*, Москва, 1960.
- Игнатов А. Н., Красиков Ю.А., *Уголовное право России, Общая часть*, НОРМА, Москва, 2000.
- Иногамовой-Хегай Л. В., Рарог А. И., Чучаев, *Уголовное право России, Общая часть*, ИНФРА, Москва, 2008.
- Игњатовић Ђ, *Теорије у криминологији*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009.
- Козаченко И. Я., *Уголовное право России, Общая часть*, НОРМА, Москва, 2008.
- Колодкин Л. М., *Стадии преступления и предупреждение преступлений*, Киев, 1974.

34 О. В. Богдашич, *Уголовное право Литовской Республики*, 2004, стр. 32.

Костић М., “Улични криминалитет“, *Правни живот*, Удружење правника Србије, Београд, 2009.

Лазаревић Љ., *Кривично право Југославије, Посебни део*, Савремена администрација, Београд, 1995.

Павлица Ј., *Друштвени односи - објект кривичноправне заштите*, Нова просвета, Београд, 1987.

Постановления и определения по уголовным делам Верховного Суда РСФСР, 1981—1988 г., Москва, 1989.

Рарог А. И., Есаков Г. А., *Уголовное право России, Общая часть*, Эксмо, Москва, 2009.

Срзентић Н., Стајић А., *Кривично право, Општи и посебни део*, Завод за издавање уџбеника, Сарајево, 1970.

Vukan Slavković

Post-graduate student,

Faculty of Law, University of Niš

***ATTEMPTED CRIME IN CRIMINAL LEGISLATION
OF THE RUSSIAN FEDERATION***

Summary

The dividing line between acts which will or will not be sufficient for criminal attempt, under the formula of Russian criminal code, must be drawn on the basis of four elements. If direct intention is involved, that is the accused has no other aim or purpose in committing the alleged offence, than the result involved in that offence, it matters not that achievement of that result is possible, probable or certain. Some act is required, but all acts towards committing a crime are not indictable. Acts remotely leading towards the commission of the offence are not to be considered as attempt to commit it, but acts immediately connected with it are.

Key words: *criminal attempt, preparation, direct intention, absence of result, incomplete crime*